

KVALIFIKATSIOONISÜSTEEMI UUE KONTSEPTSIOONI JA KVALITEEDITAGAMISE SÜSTEEMI VÄLJATÖÖTAMINE

ESF programmi „Kutsete süsteemi arendamine”
2008. a arendustegevuse tulemusena valminud dokument

Koostas: Olav Aarna

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KONTEKST	4
2. VISIOON EESTI KVALIFIKATSIOONISÜSTEEMI JA KUTSESÜSTEEMI ARENGUST.....	6
3. KVALIFIKATSIOONISÜSTEEMI ÜLDINE KONTSEPTUAALNE MUDEL.....	7
4. TÄNANE EESTI KVALIFIKATSIOONISÜSTEEM.....	14
5. TÄNANE EESTI KUTSESÜSTEEM	15
6. EESTI UUS KVALIFIKATSIOONISÜSTEEM	17
7. EESTI UUS KUTSESÜSTEEM	18
8. JÄRELDUSED	19

LISAD

L i s a 1 - Kompetentsuse mõiste	20
L i s a 2 - Kompetentsi mõiste	21
L i s a 3 - Kvalifikatsiooni mõiste.....	23
L i s a 4 - Kutse mõiste	25
L i s a 5 - Hariduse kvaliteedi tagamise süsteem	27

SISSEJUHATUS

Võimaldamaks Eesti kutsesüsteemi arendamist ühtsetest alustest lähtuvalt, oli ESF programmi „Kutsesüsteemi arendamine 2008-2013“ 2008. aasta üheks põhitegevuseks **kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalse mudeli väljatöötamine**. Kontseptuaalset mudelit vajatakse selleks, et:

- Luua üldine teoreetiline ettekujutus kvalifikatsioonisüsteemidest ja kutsesüsteemidest
- Luua alus erinevate riikide ja tegevusvaldkondade kvalifikatsioonisüsteemide võrdlemiseks ja liigitamiseks
- Luua kontseptuaalne alus Eesti kvalifikatsioonisüsteemi, sh kutsesüsteemi arendamiseks

Omades kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalset mudelit on võimalik analüüsida erinevate riikide ja inimtegevuse valdkondade kvalifikatsioonisüsteeme ja nende arengut (programmi tegevus 2.1.1). Samuti võimaldab kontseptuaalne mudel teha teadlikke valikuid Eesti kvalifikatsioonisüsteemi ja kutsesüsteemi arengute kohta lähiaastatel, sh luua uue kutsesüsteemi kontseptsioon (programmi tegevus 2.1.2).

Valikute tegemisel Eesti kvalifikatsioonisüsteemi ja kutsesüsteemi arengute kohta lähiaastatel tuleb loomulikult lähtuda kokku lepitud arenguvisionist, st süsteemi(de) soovitud seisundist teatavaks momendiks tulevikus. Arenguvisioni loomine omakorda sõltub arengu üldisest kontekstist, mille moodustavad:

- Globaalsed ja Euroopa Liidu arengutrendid antud valdkonnas
- Eesti üldisemad ja pikaajalised arengueesmärgid, sh haridusstrateegilised eesmärgid

Alljärgnevalt on esitatud kokkuvõte 2008. aastal ESF programmi „Kutsesüsteemi arendamine 2008-2013“ arendustegevuste tulemustest, mis seonduvad Eesti kutsesüsteemi kontseptsiooni ning kvaliteeditagamise süsteemi aluste väljatöötamisega.

1. KONTEKST

Kvalifikatsioonisüsteemide ja kutsesüsteemide arengu kõige üldisema konteksti moodustavad kaks üldnimilikkku ja viimastel aastakümnetel kogu maailmas süvenenud ning laienenud arusaama:

- **Inimesed õpivad kogu elu**, kusjuures üldtunnustatud liigituse kohaselt on selle õppe vormideks:
 - Formaalne õpe (teadlik ja institutsionaliseeritud õpe)
 - Mitteformaalne õpe (teadlik aga institutsionaliseerimata õpe)
 - Informaalne õpe (teadvustamata ja institutsionaliseerimata õpe)
- Inimese üheks põhivajaduseks on **tunnustusvajadus**

Inimese tunnustusvajadus hõlmab ka vajadust leida tunnustust oma elukestva õppe, sh mitteformaalse ja informaalne õppe tulemustele. Just sellega aga tegelevadki kvalifikatsioonisüsteemid ja kutsesüsteemid.

Meie jaoks moodustavad olulise osa kontekstist ka Euroopa Liidus (EL) toimuvad ja kavandatavad arengud. EL on arendamas ühtset elukestva õppe ruumi, mille keskmes on **õpiväljundite** (*learning outcomes*) **põhine** (kompetentsipõhine) **lähenemisviis**. Elukestva õppe ruumi arendamine on osa nn **Lissaboni protsessist** (2000), mille põhieesmärkideks on tagada EL:

- Jätksuutlikkus ja konkurentsivõime regioonina (teadmiste- ja innovatsioonipõhine ühiskond ning majandus)
- Inimeste kõrge elukvaliteet (jätkuv majanduskasv, uute ja paremate töökohtade loomine ning suurem sotsiaalne sidusus)

Lissaboni strateogia realiseerimise põhiliste vahenditena nähakse ette:

- Euroopa ühtse elukestva õppe ruumi väljaarendamine
- Elukestva õppe süsteemide kujundamine liikmesriikides

Euroopa ühtse elukestva õppe ruumi väljaarendamise versta-postideks on:

- Bologna deklaratsioon (1999) ja sellest alguse saanud Bologna protsess Euroopa ühtse kõrgharidusruumi loomiseks
- Elukestva õppe memorandum (2000)
- Kopenhaageni deklaratsioon (2002) ja sellest alguse saanud Kopenhaageni protsess Euroopa ühtse kutseharidusruumi loomiseks
- Euroopa elukestva õppe ruumi memorandum (2002), kus sõnastatakse kolm põhilist hariduspoliitilist eesmärki:
 - parandada haridussüsteemi kvaliteeti ja efektiivsust
 - tagada õpivõimaluste kättesaadavus kõigile
 - avada EL haridussüsteem kogu maailmale
- Põhikompetentsid (8 tk) elukestvaks õppeks (2005)
- Hariduse kvaliteedi mõõdikud (16 tk) (2006)
- Euroopa ühtne elukestva õppe kvalifikatsiooniraamistik (2008)

Euroopa Parlament ja Nõukogu võtsid soovitus Euroopa ühtse elukestva õppe kvalifikatsiooniraamistiku (EQF) kasutuselevõtu kohta vastu 23.04.2008. Selle soovitus põhisisu on järgmine:

- Kompetentsust (teadmised, oskused, pädevus (iseseisvuse ja vastutuse ulatus)) kirjeldatakse kaheksal tasemel
- Aastaks 2010 peaksid liikmesriigid oma rahvuslikud kvalifikatsiooniraamistikud siduma EQF-ga
- Aastast 2012 peaksid liikmesriigid väljaantavate diplomi- ja tunnistuse lisadele tegema märke vastava kvalifikatsiooni EQF taseme kohta
- EQF on ühemõõtmeline (redeli tüüpi) kvalifikatsioonide võrdlusraamistik

Euroopa ühtse elukestva õppe ruumi kujundamisel on käesolevaks ajaks ära tehtud märkimisväärne töö. Kõige kaugemale on selles osas jõutud kõrgharidussektoris (ECTS (ECS), ühtsed kvaliteedikriteeriumid, VÕTA põhimõtted, Euroopa kõrghariduse kvaliteedi agentuuride võrgustik ja Dublini deskriptorid kõrghariduse kolme tsükli õpiväljundite kirjeldamiseks). Mõningase ajalise nihkega on analoogilised arengud toimunud kutseharidussektoris (Europass, ECVET ja kutseharidussektoris algatatud tegevus EQFi loomiseks). Ilmselt kujundatakse EQF rakendamise käigus EL liikmesriikides välja ka terviklikud elukestva õppe süsteemid, milles oluline roll on täita kvalifikatsiooni- ja kutsesüsteemidel. Selle protsessi osana arendatakse EL liikmesriikides rahvuslikke kvalifikatsiooniraamistikke (NQF), mis peaksid moodustama vastavate riiklike kvalifikatsiooni- ja kutsesüsteemide selgroo.

Olulise osa ESF programmi „Kutsesüsteemi arendamine 2008-2013“ kontekstist moodustavad ka:

- 1. septembril 2008 jõustunud uus Kutseseadus
- Teised ESF meetme 1.1 raames teostatavad programmid

Uue Kutseseaduse loodud uus kontekst seisneb selles, et seadus:

- Muudab senikehtinud terminoloogiat
- Sätestab kaheksatasemelise Eesti kvalifikatsiooniraamistiku (EKR), mis on võrreldav EQF-ga
- Sätestab esmataseme kutse mõiste ja võimaluse teatud tingimustel ühitada õppeasutuse lõpetamine ja esmataseme kutse andmine
- Sätestab kutsenõukogude esimeeste kogu kui kutsesüsteemi koordineeritud toimimist tagava otsustuskogu

Teised ESF meetme 1.1 raames teostatavad programmid, eelkõige Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisalas täidetavad programmid täiendavad konteksti selles, et:

- Jätkub kutsehariduse riiklike õppekavade arendamine
- Alustatakse kutsehariduse kvaliteedi tagamise süsteemi kujundamist
- Kõrgharidussektoris jätkub õpiväljundite põhiste õppekavade arendamine ja rakendamine ning tervikliku kvaliteedisüsteemi arendamine
- Täiskasvanuhariduse vallas jätkub tööturu vajaduste lähtuva riikliku koolitustellimuse ulatuslik rakendamine loodetavasti koos kvaliteedi tagamise süsteemi loomisega
- Toimub põhikooli uue riikliku õppekava (RÕK) ja gümnaasiumi uue RÕK-i koostamine

Neid kõiki programme siduvateks märksõnadeks on: **hariduse kvaliteedi tagamine, haridusstandardid, riiklikud õppekavad, varasemate õpingute ja töökogemise arvestamine (VÕTA), kvalifikatsioonide ja kutsete võrreldavus.**

2. VISIOON EESTI KVALIFIKATSIOONISÜSTEEMI JA KUTSESÜSTEEMI ARENGUST

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala arengukavades „Tark ja tegus rahvas“ (neid arengukavu koostatakse libiseva intervalliga 3+1 aastaks) on sõnastatud järgmised kaks visiooni:

- Arendatakse välja **kompetentsipõhine** riiklik kvalifikatsioonisüsteem, mis on **läbipaistev ja võrreldav teiste Euroopa riikide vastavate süsteemidega**
- Arendatakse välja riiklik kvalifikatsioonisüsteem **tööturu vajaduste kaardistamiseks, haridustasemetete ja õppe tulemuste kirjeldamiseks ning õppurite mobiilsuse edendamiseks**

Nendes visioonides on määratletud riikliku (rahvusliku) kvalifikatsioonisüsteemi olulised omadused:

- Läbipaistvus
- Võrreldavus (ühilduvus) teiste Euroopa riikide vastavate süsteemidega
- Vastavus tööturu vajadustele
- Isikute õppe ja tööga seotud liikuvuse soodustamine

Kuigi kõik loetletud riikliku (rahvusliku) kvalifikatsioonisüsteemi omadused on olulised, **ei ole selge**, kas ESF programmi „Kutsesüsteemi arendamine 2008-2013“ oletatavas lähteülesandes süsteemi **soovitud omaduste loetelu nende neljaga piirdub**.

Mõlemas visioonis räägitakse riiklikust kvalifikatsioonisüsteemist, aga ilmselt on tegemist kvalifikatsioonisüsteemi mõiste erinevate tõlgendustega. Nagu me kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalse mudeli põhjal näeme, peetakse esimesel juhul tõenäoselt silmas kvalifikatsioonisüsteemi kui liidest ühiskonna ja elukestva õppe süsteemi vahel. Teisel juhul on aga ilmselt mõeldud kutsesüsteemi kui liidest tööturu ja elukestva õppe süsteemi vahel.

Eeltoodust järeldub, et nii Eesti kvalifikatsioonisüsteemi kui kutsesüsteemi sihipärase arendamise huvides tuleks **täpsustada visiooni ja kvalifikatsioonisüsteemi ning kutsesüsteemi soovitud omaduste määratlust**.

3. KVALIFIKATSIOONISÜSTEEMI ÜLDINE KONTSEPTUAALNE MUDEL

Kvalifikatsioonisüsteemi üldine kontseptuaalne mudel kirjeldab:

- Süsteemi põhimõisteid ja nendevahelisi seoseid
- Süsteemi subjekte
- Süsteemi põhiprotsesse
- Süsteemi struktuuri
- Süsteemide tüpoloogiat

Kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalse mudeli loomisel on lähtuda **avatud süsteemide liideste** (*Open System Interface*) **üldmudel**ist ja **emergentsete** (proaktiivse) **süsteemide teooriast**, kirjeldades **mudeli osi ja nendevahelised seoseid**.

a. Mudeli põhimõisted

Kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalse mudeli põhimõisteteks on:

- **Kompetentsus** – suutlikkus teatavas valdkonnas tulemuslikult tegutseda koos seda tulemuslikkust kirjeldavate mõõdetavate tunnustega; ka teatavas valdkonnas edukaks tegutsemiseks vajalike kompetentside kogum
- **Kompetents** – suutlikkus teatavas valdkonnas edu tagavat tegevust (mingit (töö-)ülesannete kogumit) tulemuslikult sooritada koos selle tegevuse tulemuslikkust kirjeldavate mõõdetavate tunnustega
- **Kvalifikatsioon** – ametlikult tunnustatud kompetentsus
- **Kutse** – ametlikult tunnustatud tööalane (kutsealane, ametialane) kompetentsus

Nende määratluste alusena on kasutatud Kutseseaduses toodud legaaldefiniitsioone. Lisades 1-4 on toodud põhimõistete ja nendest tuletatud mõistete põhjalikum analüüs.

Oluline on siinkohal rõhutada kompetentsuse kahte tahku:

- Teatava kokkuleppena määratletud **oodatav kompetentsus** (oodatavad õpiväljundid)
- Isiku **tegelik kompetentsus** (tegelikud õpiväljundid)

Kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalne mudel õpiväljundi mõistet otseselt ei kasuta.

b. Kontseptuaalsed lähtekohad

Kvalifikatsioonisüsteemi üldise kontseptuaalse mudeli loomise aluseks on järgmised **kontseptuaalsed lähtekohad**:

- **Haridussüsteem on ühiskonna alamsüsteem** tema hariduslike (inimese arengu toetamisega seotud) vajaduste rahuldamiseks
- Haridussüsteem kui **elukestva õppe süsteem hõlmab kogu formaalset, mitteformaalset ja informaalset õpet**
- **Kvalifikatsioonisüsteem on liides** ühiskonna ja haridussüsteemi või selle teatava osa vahel
- **Kutsesüsteem on liides** tööturu ja haridussüsteemi või selle teatava osa vahel
- **Hariduse kvaliteet** on oodatava ja tegeliku kompetentsuse erinevuse mõõt

- Kvalifikatsioonisüsteem on osa **hariduse kvaliteedi tagamise süsteemist**
- **Kvalifitseerimine** (kvalifikatsiooni andmine) **on isiku sertifitseerimine** (vastavushindamine)

Viide haridussüsteemi (elukestva õppe süsteemi) teatavale osale tähendab seda, et kvalifikatsioonisüsteemi (või kutseüsteemi) funktsioonidega liideste olemasolu on võimalik ka näiteks ühiskonna (või tööturu) ja õppeasutuse vahel.

Seega kirjeldavad kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalse mudeli lähtekohad järgmise **süsteemide hierarhia**:

- Ühiskond kui süsteem (avalik, äri- ja mittetulundussektor)
- Haridussüsteem kui elukestva õppe süsteem (formaalse, mitteformaalse ja informaalset õppe süsteem)
- Hariduse kvaliteedi tagamise süsteem
- Kvalifikatsioonisüsteem
- Kutseüsteem (kutsekvalifikatsioonisüsteem)

Kvalifikatsioonisüsteemi vahetu ümbruse moodustab hariduse kvaliteedi tagamise süsteem. Hariduse kvaliteedi tagamise süsteemi üldmudeli kirjeldus on toodud Lisas 5.

c. Kvalifikatsioonisüsteemi subjektid

Kvalifikatsioonisüsteemi subjektid on isikud (füüsilised või juriidilised), kes on oma huvi süsteemi toimimise ja arengu suhtes määratlenud.

Kvalifikatsioonisüsteemi kui subjektideks (oma huvid selgelt määratlenud osalisteks) on:

- Riik (seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim)
- Kohalikud omavalitsused
- Tööandjad
- Töötajad
- Õppurid
- Lapsevanemad
- ...

Reaalselt on kvalifikatsioonisüsteemi subjektideks tööandjate, töötajate, õppurite, lapsevanemate, ... ühendused, st kolmanda sektori organisatsioonid. Konkreetsetes süsteemis on subjektide nimistu igal ajahetkel üheselt määratletud.

d. Kvalifikatsioonisüsteemi ja kutseüsteemi põhiprotsessid ning funktsioonid

Kvalifikatsioonisüsteemi **põhiprotsessid** on:

- Inimeste **oodatava kompetentsuse väljaselgitamine ja formaliseerimine**
- Inimeste **tegeliku kompetentsuse vastavushindamine ja tunnustamine**

Kutseüsteemis on samades protsessides tegemist inimeste tööalase kompetentsusega.

Kvalifikatsioonisüsteem täidab järgmisi viit funktsiooni:

- Ühiskonna hariduslike **eesmärkide ja ootuste** (ühiskonna soovitud haridusliku seisundi) **analüüs**
- Ühiskonna hariduslike **eesmärkide ja ootuste tõlkimine haridusstandardite keelde**

- Inimeste **haridusliku seisundi hindamine** (võrdlemine haridusstandardiga)
- Inimeste **haridusliku seisundi vastavushindamine** (kvalifitseerimine, tunnustamine)
- Ühiskonna **haridusliku seisundi analüüsimine**

Kutsesüsteemi puhul on ühiskonna hariduslike eesmärkide, ootuste ja seisundi asemel tööturu hariduslikud eesmärgid, ootused ja seisund.

Inimese haridusliku seisundi mõõdetavaks väljenduseks on tema suutlikkus teatavas valdkonnas tulemuslikult tegutseda, st kompetentsus. Seda tulemuslikku tegutsemist kirjeldatakse mõõdetavate ja hinnatavate õpiväljunditega.

e. Kvalifikatsioonisüsteemi ja kutsesüsteemi struktuur

Kvalifikatsioonisüsteemi ja kutsesüsteemi struktuuri saab käsitada kahest aspektist:

- Sektoraalsete (kutseala või –valdkonna, üldharidussüsteemi, kutseharidussüsteemi, kõrgharidussüsteemi, täiskasvanuharidussüsteemi, ...) sertifitseerimissüsteemide kogumina
- Kvalifikatsioonisüsteemi ja kutsesüsteemi erinevaid funktsioone (vt p.3.4) täitvate alamsüsteemide kogumina

Käsitades kvalifikatsioonisüsteemi ja kutsesüsteemi sektoraalsete sertifitseerimissüsteemide kogumina on erinevus konkreetsete süsteemide vahel selles, millisel määral ja kuidas on sektoraalsete süsteemide tegevus koordineeritud.

Kvalifikatsioonisüsteemi moodustavad:

- Haridusuuringute süsteem:
 - Haridusstandardite loomise süsteem
 - Ühiskonna oodatava ja tegeliku haridusliku seisundi analüüsi süsteem
- Inimese kompetentsuse hindamise, vastavushindamise ja tunnustamise (sh rahvusvahelise tunnustamise) süsteem
- Kvalifikatsiooniraamistik(ud)
- Kompetentsiraamistik(ud)
- Kvalifikatsiooniregister
- Tugisüsteem

Kutsesüsteemi moodustavad:

- Tööturu uuringute süsteem:
 - Kutsestandardite loomise süsteem
 - Tööturu oodatava ja tegeliku haridusliku seisundi analüüsi süsteem
- Inimese tööalase kompetentsuse hindamise, vastavushindamise ja tunnustamise (sh rahvusvahelise tunnustamise) süsteem
- Kutseraamistik(ud)
- Kompetentsiraamistik(ud)
- Kutseregister
- Tugisüsteem

Kvalifikatsioonisüsteemi institutsionaalse struktuuri moodustavad:

- Süsteemi haldaja, näiteks Haridus- ja Teadusministeerium
- Hariduse kvaliteedi agentuurid, näiteks Kõrghariduse Kvaliteedi Agentuur
- (Taseme-)õppeasutused

- ...

Kutsesüsteemi institutsionaalse struktuuri moodustavad:

- Süsteemi haldaja (kutseasutus), näiteks Kutsekoda
- Kutsevaldkonna või kutseala kutsesüsteemide haldajad
- Kutset andavad institutsioonid
- (Kutse-)õppeasutused
- ...

f. Ühiskonna hariduslikud eesmärgid ja ootused

Ühiskonna hariduslikud eesmärgid ja ootused sõnastatakse valdkondlikes strateegiates ja arengukavades.

Ootustel ühiskonna hariduslikule seisundile, sh **riiklikul koolitustellimusel** on kaks aspekti:

- Kvalitatiivsed ootused
- Kvantitatiivsed ootused

Ühiskonna kvalitatiivsed ootused otsivad vastuseid küsimustele:

- Milised on ühiskonna hariduslikud põhiväärtused?
- Milliseid kompetentse vajatakse?
- ...

Ühiskonna kvantitatiivsed ootused otsivad vastuseid küsimustele:

- Milline keskmine haridustase?
- Kui palju millist kompetentsi vajatakse?
- ...

g. Oodatava kompetentsuse määratlemine

Haridusstandard kirjeldab ühiskonna hariduslikke eesmärke ja ootusi mingis valdkonnas, näiteks kutseharidusstandard, kõrgharidusstandard. Haridusstandardid jagunevad:

- Kompetentsuse standardid
- Protsessi standardid

Kompetentsuse standard kirjeldab inimese oodatavat kompetentsust (oodatavaid õpiväljundeid) teataval õppetasemel või –astmel, teatavas kutsevaldkonnas või kutsealal.

Protsessistandardid kirjeldavad nõudeid õpikeskkonnale, õppekorraldusele, hindamise ja vastavushindamise korraldusele.

Kutsestandard on kompetentsuse standard, kirjeldades inimese oodatavat kompetentsust teatava kutseala teataval kutsetasemel ja võimalik, et ka selle kompetentsuse hindamise võimalikke viise. Kutsestandardid võivad moodustada hierarhilisi struktuure, näiteks üksikut kutset kirjeldavad standardid, kutseala raamstandardid ja kutsevaldkonna raamstandardid.

Inimese oodatavat kompetentsust võib kirjeldada ka **riiklikus õppekavas** või riiklikus haridussektori standardis (näiteks kõrgharidusstandardis), mis on kompleksne haridusstandard, sisaldades nii kompetentsuse kui protsessi standardeid.

Haridusstandardi koostamine on sisuliselt ühiskondliku leppe otsimise ja formaliseerimise protsess, millesse peavad olema kaastanud kõik olulised huvirühmad.

Kutsestandardi kui spetsiifilise haridusstandardi koostamise iseärasuseks on see, et lähtutakse tööturu ootustest ja vajadustest ning kindlasti peavad olema kaasatud tööandjate ja töötajate ühendused.

h. Kompetentsuse vastavushindamine ja tunnustamine

Kompetentsuse **tunnustamise liigid**:

- Akadeemiline
- Kutsealane

Akadeemiline tunnustamine on seotud inimese õigustega haridussüsteemis, st õpingute jätkamisega.

Kutsealane tunnustamine on seotud inimese õigustega tööturul.

Kvalifikatsiooni **tunnustamine**, sh rahvusvaheline tunnustamine **põhineb usaldusel hariduse kvaliteedi tagamise süsteemi vastu**.

Isikute sertifitseerimine tähendab nende kompetentsuse vastavushindamist koos ametliku tunnustamisega. Sellest tunnustusest johtuvad omakorda isiku iseseisvuse määr ja vastutuse ulatus (pädevus). Teisisõnu, isiku sertifitseerimine ja kvalifikatsiooni andmine, sh kutse andmine võiksid olla sünonüümid. See eeldaks aga sertifitseerimise mõistemahu laiendamist, kusjuures erinevate kvalifikatsioonitüüpide puhul võidakse rakendada erineva keerukuse ja rangusega sertifitseerimisskeeme.

Isikute sertifitseerimise nõuded välja töötatud silmas pidades seda, et sertifitseerimisele kuuluvad isikud, kelle tegevus või tegevuse tulemused võivad olla inimesele ohtlikud. Siia kuuluvad nn reguleeritud ametikohtadel või kutsealadel töötavad isikud (arstid, loomaarstid, ämmaemandad, proviisorid, arhitektid, ...). Reguleeritud kutse- ja ametialade nimistu ning tingimused nendel aladel tegutsemise õiguse saamiseks on siseriiklike õigusaktidega määratletud. EL on suure hulga reguleeritud kutsealade nõuded harmoneeritud.

Nõuded reguleeritud ametikohal või kutsealal töötamiseks või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemiseks kehtestatakse seadusega või seaduse alusel (õigusaktiga).

Reguleeritud haridus on konkreetsele kutse-, eri- või ametialasele tegevusele suunatud haridus ning vajaduse korral lisaks kutsealane koolitus või kutsepraktika, mille aluseks olevale õppekavale esitatavad nõuded on kehtestatud seadusega või seaduse alusel.

Reguleeritud ametikoht on ametikoht, millel töötamine eeldab seadusega või seaduse alusel määratud kutsekvalifikatsiooni.

Reguleeritud kutseala on kutse-, eri- või ametialane tegevus, millel töötamine või kutsenimetuse kasutamine eeldab seadusega või seaduse alusel määratud kutsekvalifikatsiooni.

Isikute sertifitseerimine on üks võimalus tagada, et sertifitseeritud isik täidab **sertifitseerimisskeemi** nõudeid (ISO 17024). Konkreetse sertifitseerimisskeemi usaldatavus saavutatakse läbi ülemaailmselt tunnustatud sertifitseeritud isikute:

- Kompetentsuse hindamisprotsessi korralduse
- Pideva järelvalve
- Perioodilise uushindamise

Sertifitseerimisasutus nimetab **skeemikomitee**, mis on vastutav sertifitseerimisskeemi väljatöötamise ja ülalpidamise eest iga sertifitseerimistüübi jaoks. Sertifitseerimisskeem peaks olema loodud ainult vastamaks kindlatele riiklikele nõuetele (näiteks, ühiskonna kaitseks) või tõestatud turuvajadustele/-nõuetele (näiteks, ameti usaldusväärsus, kindlus ja parendamine).

Sertifitseerimisasutus peab eelnevalt kindlaks määrama toimiva **järelevalve protsessi**, et jälgida sertifitseeritavate vastavust sertifitseerimisskeemi asjakohastele tingimustele. Sertifitseerimisasutusel peavad olema protseduurid ja tingimused sertifitseeringu säilitamiseks vastavalt sertifitseerimisskeemile, tagamaks, et sertifitseeritud isiku jätkuv kompetents oleks kinnitatud erapooletu hindamisega.

Seoses rahvusvahelise standardi ISO 17024 rakendamisega tuleb igal konkreetsel juhul vastata küsimustele:

Kas ühes riigis on iga sertifitseerimistüübi jaoks üks ja ainult üks sertifitseerimisasutus?

Kas kvalifikatsiooni liigiti võib sertifitseerimisele ja sertifitseerimisasutustele **esitatavate nõuete rangus ja ulatus erineda?**

i. Kvalifikatsiooniraamistik

Kvalifikatsiooniraamistik on **kvalifikatsioonide kirjeldamise, liigitamise ja võrdlemise vahend**.

Kvalifikatsiooniraamistike **liigid**:

Raamistiku liik	Kirjeldus	Näited
Ilmutamata	Selgelt väljendatud raamistik (diagramm, õppetasemed-astmed, nende kirjeldused) puudub. Sellegi poolest ühiskonnas on kvalifikatsiooni nõuded teada (näiteks, millist haridustaset eeldatakse ülikooli astumisel või tööturule oskustöölisena sisenemisel). Seosed erinevate haridussüsteemi sektorite (alamsüsteemide) vahel puuduvad.	Kõik riigid
Sektoraalne	Haridussüsteemi sektorites (üldharidus, kutseharidus, kõrgharidus, täiskasvanuharidus) on määratletud teatav arv kvalifikatsioone ja mõne sektori raamistikus ka tasemete kirjeldused. Ilmutatud kujul seosed erinevate haridussüsteemi sektorite (alamsüsteemide) vahel puuduvad.	Ungari
Sektorite-ülene	Olemas on kõigile haridussüsteemi sektoritele ühised kvalifikatsioonitasemed, mis võimaldavad erinevad sektoraalsed kvalifikatsioonid ühtsesse raamistikku paigutada. Paremal juhul on olemas ka ühised kvalifikatsioonitasemete kirjeldused, mis erinevad sektoraalsetest. Eksisteerivad omaette sektoraalsed kvalifikatsiooniraamistikud kui sektoriteülese raamistiku moodustamise baas. Sektoriteülene raamistik loob formaalse seose erinevate sektorite vahel.	Šotimaa, Eesti
Integraalne	Olemas on kõigile haridussüsteemi sektoritele ühised kvalifikatsioonitasemed koos nende kirjeldustega, mida kõik sektorid kasutavad. Sektoraalsed raamistikud puuduvad. Integraalne raamistik loob formaalse seose erinevate sektorite vahel.	Iirimaa

Kvalifikatsiooniraamistikud jagunevad regulatiivseteks ja mitteregulatiivseteks (võrdlusraamistikeks). Regulatiivsed kvalifikatsiooniraamistikud omavad otseselt mõju ka hariduse kvaliteedi tagamise protsessidele, mis omakorda mõjutab õpitulemuste tunnustamist.

j. Kompetentsiraamistik

Analoogiliselt kvalifikatsiooniraamistikule on kompetentsiraamistik **kompetentside kirjeldamise, liigitamise ja võrdlemise vahend.**

Kompetentsiraamistike võib sarnaselt kvalifikatsiooniraamistikele liigitada:

- Ilmutamata
- Sektoraalne (valdkondlik)
- Sektoriteülene
- Integraalne

Kompetentsiraamistikke kasutatakse kompetentsistandardite koostamise protsesside unifitseerimisel.

4. TÄNANE EESTI KVALIFIKATSIOONISÜSTEEM

Eesti tänast kvalifikatsioonisüsteemi iseloomustab:

- Fragmentaarsus, st erinevates haridussektorites on hariduse kvaliteedi tagamise süsteemi ja kvalifikatsioonisüsteemi üles ehitamisel lähtunud erinevatest põhimõtetest
- Reguleeritud hariduse printsiip toimib piiratult
- Oodatava ja tegeliku kompetentsuse mõisted on selgelt lahutamata ja seetõttu on arusaam kvalifikatsioonisüsteemist ja selle erinevate osade koostoimest ähmastunud
- Seni on kutsesüsteemi ja kvalifikatsioonisüsteemi olemust ja omavahelisi seoseid väga pealiskaudselt käsitatud; sageli samastatakse kvalifikatsioonisüsteemi kutsesüsteemiga (kutsekvalifikatsiooni süsteemiga), jättes kõrvale või hoopis teise maailma kuuluvateks formaalhariduslikud (taseme- ja täiendõppes antavad) kvalifikatsioonid.

Täna puudub kahjuks selge arusaam ja kokkulepe selles, **milline on Eesti elukestva õppe kvalifikatsiooniraamistik** (millise dimensionaalsusega see on, mida see hõlmab, ...). 2008. aasta 1. septembril jõustunud uus Kutseseadus määratles küll Eesti elukestva õppe kvalifikatsiooniraamistiku (EKR) võrreldavana EQFga, kuid jättis selle sidumata olemasolevate formaalhariduslike ja kutsekvalifikatsiooni raamistikega. Tänapäevaks on kõrgharidusraamistik EKR-ga kõrgharidusstandardis seotud.

Eesti kvalifikatsioonisüsteemi arenguga seoses on vaja vastata küsimusele: Millist riiklikku (rahvuslikku – NQF) kvalifikatsiooniraamistikku me vajame? Kutsesüsteemi ei ole võimalik arendada ilma selge ettekujutuse ja kokkulepeteta Eesti kvalifikatsioonisüsteemi kohta. Viimatiöeldu käib kõigi HTM koordineerimisel täidetavate ESF programmide kohta.

5. TÄNANE EESTI KUTSESÜSTEEM

Täna käsitatakse kutsesüsteemina vaid Kutseaduse (nii vana kui uue) raames arendatud osa Eesti kutsesüsteemist. See tähendab, et väga arvestatav osa kutsesüsteemist on kirjeldatud ja toimib väljaspool ametlikku (Kutseaduse järgset ja Kutsekoja hallatavat) kutsesüsteemi ja mitte alati sama tegutsemisloogika järgi.

Eesti tänast kutsesüsteemi (Kutseaduse mõttes) subjektideks on:

- Haridus- ja Teadusministeerium (HTM)
- Sotsiaalministeerium
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
- Tööandjate ühendused (Eesti Tööandjate Keskliit, Eesti Kaubandus-Tööstuskoda)
- Töötajate ühendused (Eesti Ametiühingute Keskliit, TALO)
- Kutse- ja erialaliidud
- Kutseõppeasutused, rakenduskõrgkoolid, ülikoolid; täiendõppe asutused

Tänase kutsesüsteemi institutsionaalse struktuuri moodustavad:

- Haridus- ja Teadusministeerium seadusejärgse kutseasutusena
- Kutsekoda (Kutsevalifikatsiooni Sihtasutus)
- Kutsenõukogude esimeeste kogu
- Kutsenõukogud (16 tk)
- Kutset andev organid (87 tk)
- Kutsekomisjonid (156 tk)
- Hindamiskomisjonid

Kuni uue Kutseaduse kehtestamiseni toimunud kutsesüsteemi iseloomustas:

- Universaalne 5-tasemeline kutseraamistik, mille tasemete tähistamiseks kasutatakse rooma numbreid (I, II, ..., V).
- Kompetentsusalade kirjeldamiseks kasutati kutseregistris kutsevaldkonna ja alavaldkonna mõisteid, mis olemuslikult võiksid kattuda kutsevaldkonna ja kutseala mõistetega.
- Kutse mõiste samastus oma kompetentsusalalt erialaga, tähistades ühtaegu nii kvalifikatsiooni kui kompetentsusala.
- Kutsestandardite kirjeldamisel alavaldkonna sees kasutati kutsetasemeid (kahte kuni viit).
- Kutsetasemete tõlgendus erinevates kutsevaldkondades (ja mõnedel juhtudel ka kutseala sees) on erinev, st sisuliselt on tegemist kutsevaldkondlike või kutseala kutseraamistikega ilma seda selgesõnaliselt väljendmata (ja seadusega vastuollu minemata).
- Kutsestandardi mõiste oli mitmeti tõlgendatud; ühe tõlgenduse (ametliku kutseregistri) järgi on kutsestandard kehtestatud iga kirjeldatud kutse (mis sisuliselt kattub erialaga) sees määratletud kutsetaseme jaoks; teise tõlgenduse järgi kirjeldab kutsestandard komplekti ühe kutse (eriala) sees määratletud kutsetasemeid.
- Eeltoodust järeldub, et kutse mõiste on vanas kutsesüsteemis kasutusel hägusa mõistena; sama kehtib ka mitmete teiste põhimõistete ja nende rakenduse kohta. Mitmed süsteemi adekvaatsemaks kirjeldamiseks vajalikud mõisted aga puuduvad üldse.

- Mitmed vana kutsesüsteemi analüüsimisel tehtud (eelkõige HTMst lähtuvad) järeldused on vaid pindmiste ilmingute konstateeringud ja mitte alati süsteemi olemust puudutavad.

Kokkuvõtvalt on tänase kutsesüsteemi põhipuuduseks uue Kutseseaduse jõustumisel tekkinud kontseptuaalne segadus ning sellest tulenev ebamäärasus ja mitmeti mõistetavus.

6. EESTI UUS KVALIFIKATSIOONISÜSTEEM

Uue kvalifikatsioonisüsteemi kontseptsiooni lähtekohana tuleks kõigepealt kokku leppida süsteemi üldise mudeli valikus. Selle kokkuleppe lähtekohaks võiks olla terviklik visioon Eesti elukestva õppe süsteemi missioonist, väärtustest, toimimise põhimõtetest ja struktuurist. Sellise visiooni kokkuleppimine väljub kindlasti HTMi pädevusalast ja nõuab laiemat arutelu ning konsensust.

Eesti elukestva õppe süsteemi üheks keskseks osaks on **terviklik hariduse kvaliteedi tagamise süsteem**. Meie kontseptuaalse mudeli kohaselt on kvalifikatsioonisüsteem selle kvaliteedi tagamise süsteemi osaks.

Selle valiku osadena tuleks kokku leppida järgnevas:

1. Süsteemi subjektid
2. Rollide jaotus süsteemi subjektide vahel, sh süsteemi haldaja
3. Süsteemi struktuur
4. Funktsioonide jaotus
5. Tegevuspõhimõtted ja reeglistik
6. Kutsesüsteemi koht Eesti kvalifikatsioonisüsteemis

7. EESTI UUS KUTSESÜSTEEM

Uue kutsesüsteemi kontseptsiooni lähtekohana tuleks kokku leppida järgnevates põhimõtetes ja subjektide rollijaotuses:

1. Kutsesüsteemi põhimõisteks on läbivalt kompetentsus, st süsteem on nii kontseptuaalselt kui tegelikult (normide, reeglite ja protseduuride tasandil) üles ehitatud kompetentsuspõhiselt.
2. Kompetentsust mõistetakse kui teataval alal (kompetentsusalal) edukaks tegutsemiseks vajalike kompetentside kogumit.
3. Kompetentsust ja kompetentse kirjeldatakse teadmiste, oskuste ja õiguspädevuse (iseseisvuse ja vastutuse ulatuse) terminites.
4. Kutsesüsteem on osa Eesti kvalifikatsioonisüsteemist ja seda seost kannab 8-tasemeline kvalifikatsioonide võrdlusraamistik, mis on võrreldav Euroopa ühtse elukestva õppe kvalifikatsiooniraamistikuga (EQF).
5. Kompetentsusalade kirjeldamiseks kasutatakse hierarhiat: kutsevaldkond ja kutseala (eriala taseme kasutamist püütakse vältida). Seejuures on soovitatav kutseala sees kasutada kuni kolme kutsetaset.
6. Kutsestandard on koostatud kutseala iga kutsetaseme jaoks eraldi, moodustades seega selle kutseala kutseraamistiku. Kutsestandard kirjeldab antud kutseala antud tasemel oodatavat kompetentsuse profiili üldnimlike kompetentside, kutsevaldkonna kompetentside ja kutseala kompetentside lõikes.
7. Kutsetase ja kvalifikatsioonitase ei ole sünonüümid, st kutsetasemete ja kvalifikatsioonitasemete vahel ei pea olema üks-ühest vastavust. Kutseraamistikud on seotud 8-tasemelise kvalifikatsioonide võrdlusraamistikuga.
8. Kutsestandardi sidumine kvalifikatsiooniraamistikuga toimub standardi koostamise viimases etapis, st kutsel ja kutsestandardil ei ole apriorset kvalifikatsioonitaset.
9. Kompetentside liigitus tugineb hierarhial: üldnimlikud kompetentsid, kutsevaldkonna kompetentsid ja kutseala kompetentsid. Kompetentside nimistu ja liigituse kinnitab kutsenõukogude esimeeste kogu (KEK).
10. Kutsete liigitus tugineb kompetentsusalade hierarhial: kutsevaldkond ja kutseala. Kutsete liigituse kinnitab KEK.
11. Igal kutsealal on üks ja ainult üks kutset andev organ ja üks kutsekomisjon.
12. Iga kutsekomisjon haldab ühe kutseala kutsestandardite väljatöötamise ja rakendamise (kutse andmise) protsessi.
13. Iga kutsenõukogu haldab ühe kutsevaldkonna kutsestandardite väljatöötamise ja rakendamise (kutse andmise) protsessi.
14. Kutseregistri kui andmebaasi skeem lähtub kutsete ja kompetentside liigitusest, mis määrab ka registris tehtavate päringute ulatuse.

8. JÄRELDUSED

Eeltoodust järeltub, et Eesti kutseüsteemi terviklikuks arendamiseks on vajalik:

1. Täpsustada visiooni määratlust.
2. Kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalse mudeli loomise ja rakendamise senine protsess on näidanud valitud kontseptuaalsete lähtekohtade põhjendatust.
3. Kvalifikatsioonisüsteemi kontseptuaalse mudeli edasine arendustegevus peab olema suunatud mudeli detailsemale läbitöötamisele.
4. Hariduse kvaliteedi tagamise tervikliku süsteemi kujundamisel tuleb arvestada selle süsteemi infrastruktuuri üldise arhitektuuri ja toimimispõhimõtetega ning sellega, et kvalifikatsioonisüsteem, sh kutseüsteem on hariduse kvaliteedi tagamise süsteemi osa.
5. Kui valida Eesti kvalifikatsiooni- ja kutseüsteemi arendamise lähtekohaks terviklik hariduse kvaliteedi tagamise süsteemi mudel, siis pole vajadust kvalifikatsiooni- ja kutseüsteemi kvaliteedi tagamise süsteemide eraldi käsitamiseks.

Lisa 1 - Kompetentsuse mõiste

Kompetentsus on teataval alal edukaks tegutsemiseks vajalik teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakute kogum.

Eeltoodud kompetentsuse määratlus on saadud, asendades Kutseseaduses antud kompetentsuse legaaldefiniitsioonis sõna „kutsealal“ sõnadega „teataval alal“. Oma sisult on toodud kompetentsuse määratlus väga lähedane EV haridusseaduses antud hariduse määratlusele, kus haridust kirjeldatakse teadmiste, oskuste, vilumuste, käitumisnormide ja väärtushinnangute kogumina.

Kompetentsuse määratlusest järeldub, et kompetentsusest saab sisukalt rääkida ainult siis, kui on piiritletud „teatav ala“. Oluline on ka lahti mõtestada eduka tegutsemise sisu. Kas see tähendab lihtsalt toimetulekut või midagi enam? Kas edukusel on erinevad tasemed (edukuse määr)? Kas edukas tegutsemine tähendab ka teatavat iseseisvust ja oma tegevuse tulemuste eest vastutamist?

Kompetentsust võib kirjeldada ka teatavate „algosakeste“, **kompetentside kogumina**. Selliselt mõistetuna on kompetents **osakompetentsus**. Seejuures on oluline, et kompetentsi kirjeldame me samades kategooriates kui kompetentsust, st teataval alal edukaks tegutsemiseks vajalike teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakute kogumina.

Kompetentsuse profiil on kompetentsuse kirjeldus kompetentside kogumina, kusjuures on määratletud iga kompetentsi osakaal (olulisus).

Kompetentsuse ja kompetentside kirjeldamisel on otstarbekas selgelt eristada kahte aspekti:

- **Oodatav kompetentsus**, millel on normatiivne iseloom, st see on ühiskonnas teataval viisil (vaikimisi või dokumenteeritult) kokku lepitud kompetentsus
- **Tegelik kompetentsus** iseloomustab iga konkreetset isikut, tema suutlikkust antud alal edukalt tegutseda

Kompetentsuse definiitsioonis esinevat ebamäärast „teatavat ala“ nimetame kompetentsusalaks. **Kompetentsusala** kirjeldamisel tuleb samuti selgelt eristada kahte aspekti:

- Edukalt täitmist vajavate või täidetavate (töö-)ülesannete kogumit ((töö-)ülesannete profiili)
- Edukaks tegutsemiseks vajalike teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakute kogumit või kompetentside kogumit (kompetentsuse profiili)

Täitmist vajavate või täidetavate ülesannete kogum, samuti selleks vajalik kompetentsuse profiil võib seonduda näiteks inimeseks ja ühiskonna liikmeks olemisega. Sellisel juhul on tegemist kodanikukompetentsusega. Tegelikus ühiskondlikus tööjaotuses seondub aga täidetavate tööülesannete kogum töötamisega teataval ametialal või ametikohal ja selleks vajaliku kompetentsuse profiiliga. Sellisel juhul on tegemist ametialase kompetentsusega.

Kutsesüsteem opereerib kutse- ja erialase kompetentsuse kui abstraktsel (hüpoteetilisel) tööülesannete kogumil potentsiaalset võimekust kirjeldavate mõistetega.

Seoses kompetentsusega on kõige olulisemaks küsimus sellest, **kuidas kirjeldada kompetentsuse profiili?**

L i s a 2 - Kompetentsi mõiste

Kompetents on teataval tegevusalal edu tagav (taganud) tegevus koos seda kirjeldavate jälgitavate ja mõõdetavate kriteeriumidega.

Siin kohal on oluline rõhutada kompetentsi dualistlikku iseloomu:

- Kompetents kui teatud tegevusalal (kompetentsialal) edu tagav (või edu taganud) tegevus
- Seda edukust kirjeldavad jälgitavad ja mõõdetavad kriteeriumid, mida sageli õpiväljunditeks nimetatakse

Kompetentside liigitus võimaldab kompetentse sisuliste tunnuste alusel rühmitada. Kompetentsid jagunevad:

- **Põhikompetentsid** (võtmekompetentsid)
- **Valdkondlikud** (aine-, kutse-, eri- ja ametialalased) **kompetentsid**

EL-s on kokku lepitud kaheksa elukestva õppe kontekstis olulise põhikompetentsi ja nende põhisisu osas:

- emakeeleoskus
- võõrkeeleoskus
- matemaatikapädevus ja teadmised teaduse ja tehnoloogia alustest
- infotehnoloogiline kompetents
- õppimisoskus
- sotsiaalne ja kodanikukompetents
- algatusvõime ja ettevõtlikkus
- kultuuriteadlikkus ja -kompetents

Põhikompetentse vajavad kõik inimesed, et tagada eneseteostus ja areng, kodanikuaktiivsus, sotsiaalne kaasatus ning tööhõive. Konkreetsetes süsteemis võib põhikompetentside nimistust eeltoodust erineda.

EL-s on määratletud kuus keeluskuse taset (A1, A2, B1, B2, C1, C2). Oluliseks probleemiks on aga igal konkreetsel juhul:

- Kuidas kompetentsi tasemeti kirjeldada?
- Kui palju tasemeid ühel kompetentsil on?

Näiteks, põhikooli RÕK-i ja gümnaasiumi RÕK-i koostamisel on lähtunud järgmisest põhikompetentside (võtmepädevuste) nimistust:

- Väärtuskompetents
- Õpikompetents
- Suhtlemiskompetents
- Ettevõtlikkuskompetents
- Tehnoloogiline kompetents

Ainevaldkondlikud põhikompetentsid:

- Emakeelekompetents
- Võõrkeelekompetents
- Matemaatikakompetents

- Loodusteaduslik kompetents
- Sotsiaalne kompetents
- Esteetiline kompetents
- Tervise ja kehakultuuri kompetents

Need kompetentsid on määratletud õpiväljunditena (õpitulemustena) neljal õppeastmel, moodustades sellega **üldhariduse kompetentsiraamistiku**.

Kompetentsialaks võib olla:

- Igapäevaelu
- Kutsetegevuse valdkond
- Kutseala
- Eriala

Konkreetses süsteemis on vaja kokku leppida:

- Milliseid põhikompetentse ja valdkondlikke kompetentse me vajame inimeste oodatava ja tegeliku kompetentsuse kirjeldamiseks?
- Kuidas ja mitmel tasemel iga kompetentsi kirjeldada?
- Milliseid valdkondlikke kompetentsialasid kasutada?

Kõigile eeltoodud küsimustele annab vastuse **kompetentside raamistik**.

L i s a 3 - Kvalifikatsiooni mõiste

Kvalifikatsioon on ametlikult tunnustatav või ametlikult tunnustatud kompetentsus, millega kaasnevad teatavad õigused ja kohustused (iseseisvuse ja vastutuse ulatus).

Kvalifikatsioonide **liigid** on:

- Formaalhariduslikud (formaalharidussüsteemis antavad) kvalifikatsioonid
- Kutsekvalifikatsioonid (kutsesüsteemis antavad kvalifikatsioonid)

Kvalifikatsioonil kui ametlikult tunnustataval või ametlikult tunnustatud kompetentsusel on **kaks aspekti**:

- Kvalifikatsioon kui kompetentsuse standard
- Kvalifikatsioon kui kompetentsuse tunnistus

Ametlikult tunnustatav viitab kvalifikatsiooni normatiivsele küljele, mida kirjeldab **kompetentsuse standard**. Kompetentsuse standardina saab käsitada ka põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava (õigemini seda osa dokumendist, mis määratleb õpilase oodatavad kompetentsid). Samasse rühma kuuluvad ka kutseharidusstandard ja kõrgharidusstandard selles osas, mis üldistatult kirjeldavad oodatavaid õpitulemusi erinevatel õppeastmetel või õppe liikides. Kutsesüsteem opereerib kutsestandardite kui kvalifikatsioonistandarditega.

Ametlikult tunnustatud viitab aga kvalifikatsiooni pädevuslikule (isiku õigustega seotud) küljele, mida kirjeldab **kvalifikatsioonitunnistus** (koos selle lisa või lisadega). Kvalifikatsioonitunnistusteks on kõik tasemeõppe lõputunnistused ja diplomid (koos lisadega), näiteks põhikooli või gümnaasiumi lõputunnistus, kutseõppeasutuse lõputunnistus ja rakenduskõrgkooli või ülikooli diplom. Kutsesüsteemis on kvalifikatsioonitunnistusteks kutsetunnistused.

Kompetentsuse standard on normdokumendina vormistatud oodatava kompetentsuse profiili kirjeldus. Standard on asjakohase valdkonna huvirühmade, st valdkonna subjektide lepe. Mõnel juhul võib selleks huvirühmaks olla kogu ühiskond, näiteks põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava puhul. Kutsestandardi kui kompetentsuse standardi erijuhtumi koostamisel kaasatakse aga alati standardis kirjeldatava kompetentsusala (valdkonna) huvirühmad, st valdkonna subjektid.

Osakvalifikatsioon on iseseisvana kirjeldatav ja hinnatav kvalifikatsiooni osa. Osakvalifikatsiooni näideteks on iseseisvana kirjeldatud ja hinnatav kompetents, osaoskus (näiteks võõrkeele oskus), õppeaine kursus, lõputöö,

Kvalifikatsiooniprofiil on kvalifikatsiooni kirjeldus osakvalifikatsioonide kogumina, kusjuures on määratletud iga osakvalifikatsiooni osakaal (olulisus).

Kvalifikatsioonitase on kvalifikatsiooniprofiili või kompetentsusprofiili üldistatud kirjeldus, millele on antud kokkuleppeline tasemenumber või tasemenimetus. Kvalifikatsioonitasemed võivad olla kirjeldatud universaalsena või valdkonnapõhisena.

Kvalifikatsiooniraamistik on võrdlusraamistik kvalifikatsioonide ja osakvalifikatsioonide paigutamiseks kvalifikatsioonitasemetele. Vastavalt sellele, kas kvalifikatsioonitasemed on kirjeldatud universaalsena või valdkonnapõhisena, on tegemist ühe (universaalse, *overarching*) või mitme (näiteks kutsevaldkonna, kutseala, eriala või ametiala) kvalifikatsiooniraamistikuga.

Kvalifitseerimisskeem määratleb kvalifikatsioonitingimused ning vastavushindamise meetodid ja korra.

L i s a 4 - Kutse mõiste

Kutse on ametlikult tunnustatav või ametlikult tunnustatud erialane kompetentsus (erialal vajalik kompetentsuse profiil).

Ametlikult tunnustatav viitab kvalifikatsiooni normatiivsele küljele, mida kirjeldab **kutsestandard**. Ametlikult tunnustatud viitab aga kvalifikatsiooni pädevuslikule (inimese õigustega seotud) küljele, mida kirjeldab **kutsetunnistus** (koos selle lisa või lisadega).

Osakutse on iseseisvana kirjeldatav ja hinnatav kutse osa. Osakutseks on iseseisvana kirjeldatud ja hinnatav kompetents.

Kutsete liigitus võimaldab kutseid (ja osakutseid) sisuliste tunnuste alusel rühmitada. Rühmitamise aluseks on kutseid kirjeldavate kompetentsuse profiilide sarnasus ja üksikute kompetentside rakendatavuse ulatus (ülekantavus). Vastavalt sellele saame rääkida kutsevaldkondlikest, kutsealastest ja erialastest kompetentsidest. Samas moodustub ka kompetentsusalade loomulik hierarhia (kitsama poolt laiemale liikudes): eriala, kutseala ja kutsevaldkond. Konkreetsetes süsteemis ei pea kõik toodud hierarhia tasemed kasutusel olema.

Kutsetegevusega seotud kompetentsusalad moodustavad hierarhia:

- **kutsevaldkond** – kompetentsusala, mis hõlmab mitut lähedast kutseala
- **kutseala** – kompetentsusala, mis hõlmab mitut lähedast eriala
- **eriala** – asjakohases kutsestandardis või lähedastes erineva kutsetaseme standardite kogumis määratletud kompetentsusala

Eriala sees võib olla määratletud mitu kutsetaset. Igale kutsetasemele eriala sees vastab üks kutsestandard.

Kutseprofiil on kutse kirjeldus kompetentside kogumina, kusjuures on määratletud iga kompetentsi osakaal (olulisus). Kutseprofiili kirjeldus (kutsestandard) sisaldab üldinimlikke, kutsevaldkonna, kutseala ja eriala kompetentse.

Kutsetase on kutseprofiili üldistatud kirjeldus, millele on antud kokkuleppeline tasemenumber või tasemenimetus (näiteks noorem-, vanem-, juhtiv-). Kutsetase võib olla kirjeldatud universaalsena, kutsevaldkonna-, kutseala- või erialapõhisena.

Kutseraamistik on võrdlusraamistik kutsete ja osakutsete paigutamiseks kutsetasemetele. Vastavalt sellele, kas kutsetasemed on kirjeldatud universaalsena, kutsevaldkonna-, kutseala- või erialapõhisena, on tegemist ühe (universaalse) või mitme (kutsevaldkonna, kutseala või eriala) kutseraamistikuga.

Eeltoodud mõisteid kasutades tuleks Kutseseaduses antud kutse legaldefiniitsioon sõnastada järgmiselt:

Kutse on hindamise ametlik tulemus, mis saadakse, kui kutset andev organ otsustab, et isikul on eriala antud kutsetasemel vajalik kompetentsuse profiil, mis on määratud asjakohases kutsestandardis.

Kutse määratlusest järeldub, et kutsestandardi ja inimesele antava kutse (kutsetunnistuse liigi) vahel on üks-ühene suhe. Teisisõnu, kutse, kutsestandardi ja kutsetunnistuse liigi vahel on üks-ühene vastavus.

Hindamise ametlik tulemus saadakse vastavushindamise käigus. **Vastavushindamine** on isiku tegeliku kompetentsuse võrdlemine oodatavaga. Seejuures kirjeldab oodatavat kompetentsust **kutsestandard**. Isiku kompetentsuse vastavust kutsestandardile kinnitab **kutsetunnistus**.

Sertifitseerimisskeem määratleb kutse andmise tingimused ning vastavushindamise meetodid ja korra.

L i s a 5 - Hariduse kvaliteedi tagamise süsteem

Kvaliteedisüsteem on isiku kompetentsuse nõuetele (haridusstandarditele) vastavuse tagamiseks haridussüsteemis rakendatud organisatsiooniline struktuur, protseduurid ja ressursid.

Kvalifikatsioonisüsteem on hariduse kvaliteedi tagamise infrastruktuuri osa, kus toimub kompetentsuse standardite loomine, kompetentsuse hindamise meetodite ning vahendite väljatöötamine ja inimeste kompetentsuse vastavushindamine (sertifitseerimine).

Kvalifikatsioonisüsteem ja kutseüsteem on erinevate valdkondade ja kutsealade sertifitseerimissüsteemide kogum.

Sertifitseerimine on menetlus, mille eesmärk on teha kindlaks isiku kompetentsuse vastavus nõuetele (kompetentsusstandardile).

Hariduse kvaliteedi tagamise infrastruktuuri (vt Joonis L5.1) moodustavad järgmised tegevused, nendega seotud dokumendid ja neid teostavad institutsioonid:

- Standardimine
- Hindamine
- Vastavushindamine
- Akrediteerimine

Standardimine on menetlus, mille eesmärk on määratleda nõuded isiku kompetentsusele, õppeprotsessile või kvaliteedisüsteemile.

Haridusstandard on õigusakt, mis sätestab isiku kompetentsusele, õppeprotsessile või kvaliteedisüsteemile esitatavad nõuded.

Hindamine on menetlus, mille eesmärk on võrrelda ... hindamismeetodid ja –vahendid

Vastavushindamine on menetlus, mille eesmärk on teha kindlaks isiku kompetentsuse, õppeprotsessi või kvaliteedisüsteemi vastavus nõuetele (standardile). Vastavushindamist teostab selleks volitatud vastavushindamisasutus. **Vastavushindamisasutus** on vastavushindamise protseduure teostav isik, kellele on õigusaktiga antud õigus tegutseda vastavushindamisasutusena.

Sertifitseerimisasutus on inimeste kompetentsuse vastavushindamise protseduure teostav isik, kellele on õigusaktiga antud õigus tegutseda sertifitseerimisasutusena. Sertifitseerimisasutus on sertifitseerimiskeemi haldav asutus, kelle võtmefunktsiooniks on eksami korraldamine, kasutades eesmärgipäraseid kompetentsuskriteeriume ja hindamistingimusi. Sertifitseerimisasutus peab omama standardi nõuetele vastavat kvaliteedisüsteemi.

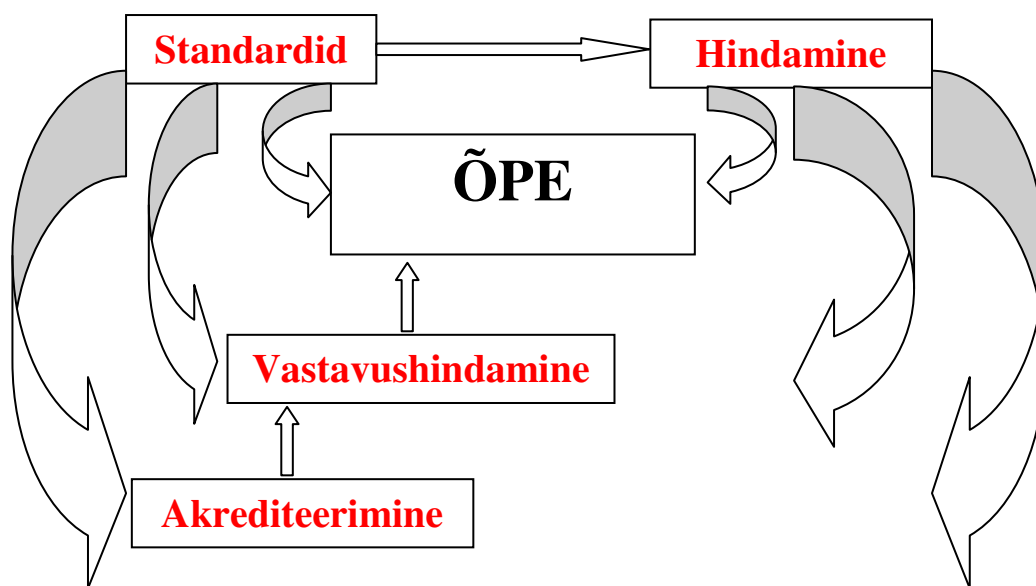
Vastavussertifikaat on dokument, mis osutab, et isiku kompetentsus, õppeprotsess või kvaliteedisüsteem on vastavuses konkreetse standardi või mõne teise normatiivdokumendiga.

Akrediteerimine on menetlus, mille käigus akrediteerimisasutus hindab isiku vastavust vastavushindamisasutusena tegutsemise õiguse andmisel esitatavatele nõuetele. Akrediteerimise eesmärk on teha kindlaks haridussüsteemi teatava osa kvaliteedisüsteemi vastavus nõuetele. Akrediteerimise objektiks võivad olla sertifitseerimisasutused, sh õppeasutused ja õppekavad (õppekavarühmad) ning akrediteerimisasutused.

Akrediteerimisasutus on akrediteerimist teostav isik, kellele on õigusaktiga antud õigus tegutseda akrediteerimisasutusena, näiteks Kõrghariduse Kvaliteedi Agentuur (seni veel KHN), Kutsekoda,

Isikute sertifitseerimine on üks võimalus tagada, et sertifitseeritud isik täidab **sertifitseerimisskeemi** nõudeid. Konkreetse sertifitseerimisskeemi usaldatavuse (nii siseriikliku kui rahvusvahelise) tagatisteks on sertifitseeritud isikute:

- Kompetentsuse hindamisprotsessi korraldus
- Pidev järelevalve
- Kompetentsuse perioodiline uushindamine

Joonis L5.1. Hariduse kvaliteedi tagamise infrastruktuur

Sertifitseerimisasutus (s-asutus) nimetab **skeemikomitee**, mis on vastutav **sertifitseerimisskeemi** (s-skeemi) väljatöötamise ja ülalpidamise eest iga **sertifitseerimistüübi jaoks**. Seejuures peaks s-skeem olema loodud ainult vastamaks kindlatele riiklikele nõuetele (näiteks, ühiskonna kaitseks) või tõestatud turuvajadustele/-nõuetele (näiteks, ameti usaldusväärsus, kindlus ja parendamine).

S-asutus peab eelnevalt kindlaks määrama toimiva **järelevalve protsessi**, et jälgida sertifitseeritavate vastavust s-skeemi asjakohastele tingimustele. S-asutusel peavad olema protseduurid ja tingimused sertifitseeringu säilitamiseks vastavalt s-skeemile, tagamaks, et sertifitseeritud isiku jätkuv kompetents oleks kinnitatud erapooletu hindamisega.

Kui suuri erisusi (ja kas üldse) sertifitseerimisasutustele esitatavate nõuete standardist saab lubada, kui tegemist on reguleerimata kutsealade ja ametikohtadega?

Sertifitseerimisprotsess – kõik tegevused, mille abil sertifitseerimisasutus (s-asutus) teeb kindlaks, et isik täidab kindlaksmääratud kompetentsusnõudeid, kaasa arvatud taotlemine, hindamine, s-otsuse tegemine, järelevalve ja uuestisertifitseerimine, sertifikaatide ning logo/märgi kasutamine.

Sertifitseerimisskeem – sertifitseerimise aluseks olevad kindlaksmääratud nõuded, mis on seotud kindlate personali (isikute) kategooriatega ning millele on rakendatavad samad standardid, reeglid ja protseduurid.

Sertifitseerimissüsteem - s-protsessi elluviimiseks, sh sertifitseeringu säilitamiseks vajalike protseduuride ja ressursside kogum antud s-skeemi jaoks, mis viib kompetentsust kinnitava sertifikaadi väljaandmise ning säilitamiseni.

Kompetentsus – tõestatud võime rakendada teadmisi ja/või oskust ning, asjakohasusel, demonstreeritud isikuomadusi, nagu määratud s-skeemis.

Hindamine – protsess, mille abil hinnatakse, kas isik täidab vastava s-skeemi nõudeid ja mis viib s-otsuseni.

Eksam – protseduur, mis moodustab osa hindamisest ning millega selgitatakse ühel või teisel moel, näiteks kirjalikult, suuliselt, praktiliselt või vaatlusega, kandidaadi kompetentsus.

Eksamineerija – isik, kellel on asjakohane erialane ja personaalne kvalifikatsioon, kes on kompetentne eksamit läbi viima ja/või tulemusi punktisüsteemis hindama.

Kvalifikatsioon – isikuomaduste, hariduse, koolituse ja/või töökogemuse tõestus.